

MUDROSLOVNÉ KNIHY

Starý zákon obsahuje pět knih, které se zabývají ryze mudroslovnou tematikou a vysloužily si přezdívku „mudroslovný Pentateuch“. Jedná se o knihy: Přísloví, Job, Kazatel, Sirachovec a Moudrosti.

K mudroslovné literatuře bývají přiřazovány i tři poetické spisy: Žalmy, Píseň písní a Pláč.

1 MOUDROST

1.1 Pojem moudrosti, její hlavní typy a ideální představitel

Moudrost je obecný staroorientální fenomén (se specifickými rysy v Izraeli) definovatelný jako praktické umění žít, s důrazem na zkušenostní aspekt (srov. lat. *sapere*). Moudrý člověk pochopil řád života vtištěný do stvořené reality, žije v souladu s tímto řádem a svou zkušenost nenásilným poučováním a vedením předává dál.

Moudrost se týká oblasti profánní (přirozená lidská schopnost - pojetí vlastní okruhu královského dvora) i náboženské (Boží vlastnost sdílená lidem jako dar - pojetí vlastní spíše prorockému a lidovému prostředí). Později je moudrost kladena výlučně do souvislosti s bází před Bohem, tj. s důvěrou v prozřetelnostní uskutečňování jeho plánů. Moudrost zahrnuje vztah člověka k věcem (technická) a k druhým lidem (politická). Technická je schopností tvořivých řemeslníků a umělců, politická těch, kdo tvoří společnost resp. zaujímají v ní odpovědné postavení. Předává se v rodině (otec synovi) a ve škole (učitel žákovi).

Hebrejské slovo pro moudrost – *chochmá* (řecký překlad: *sofia*) má široký význam. Může označovat:

- zdatnost v určitém oboru či řemesle (srov. Ex 36,8)
- schopnost správně rozhodovat a vládnout (srov. 1 Král 3,28)
- určitou „šikovnost“ v obecném smyslu (Př 30,24-28)
- řádné chování (Př 2,1-22)
- zbožnost (Př 9,10)

Král Šalomoun je postavou, která víc než jiné ve Starém zákoně proslula moudrostí (srov. 1 Král 5,9-14). Tradice mu připisuje knihy Př, Kaz i Mdr. On byl skutečně prototyp moudrosti: geniální soudce, organizátor chrámové liturgie, autor přísloví, znalec přírody. Moudrost získává od Boha na svou prosbu v noci, ve spánku, na počátku své vlády (1 Král 3). On je obraz člověka, který ve své tápavé bezmoci touží po moudrosti (správně zareaguje na Boží nabídku) a je jí obdarován (bohatství a slávu, o něž ne žádal, přitom dostává nádavkem) – srov. 2 Kron 1,11-12.

1.2 Některá důležitá témata biblické mudroslovné tradice

a) Teorie o přiměřené odplatě: Moudré postoje/chování vedou k úspěchu, hloupost naopak k neúspěchu. V morální a náboženské rovině: dobro a spravedlnost dojdou odměny, zatímco bezbožnost bude potrestána (srov. Př 26,27; 10,3.24.29). Avšak dvě biblické knihy – Job a Kazatel – svědčí o tom, že toto pravidlo nelze aplikovat jen tak zjednodušeně a mechanicky.

b) Stvoření a řád světa: Mudroslovné knihy často žasnou nad řádem světa. Zabývají se srovnáním a hledáním podobností mezi přírodním řádem a řádem v lidské společnosti (srov. Př 30,15-31; Jb 12,38-41).

c) Personifikace moudrosti: Slovo moudrost je ženského rodu (jak v hebrejštině, tak v řečtině). Obdiv k ní vede až k tomu, že je vnímána s úctou, ne jako něco, ale někdo – „Paní Moudrost“. Např. v Př 8 se Moudrost ujímá slova. Miluje ty, do jí milují, a dává se jim nalézt. Představuje se jako ta, která asistovala Bohu při stvoření. V Př 9 se staví do kontrastu s paní Hloupostí (Př 9,13). Mdr 7-8 hovoří o moudrosti jako o někom, kdo je žádoucí nevěstou a milovanou družkou. V Mdr 10-11 Moudrost provází vyvolený národ v dějinách. Podle Sir 24 se Moudrost zabydlila uprostřed vyvoleného lidu, je takřka ztotožněna s Tórou (srov. Bar 4,1).

d) Typicky izraelská témata: V nejstarších mudroslovných knihách chybí náboženská témata, která mají centrální pozici v jiných biblických knihách (tj. dějiny spásy, přísliby patriarchům a Davidovi, exodus a Mojžíš, vyvolení národa a Jeruzaléma, Zákon). Objevují se však v mladších knihách, které dávají značný prostor úvahám o dějinách vyvoleného národa a o jejich smyslu (srov. Sir 24,44-50; Mdr 11-19).

1.3 Mudroslovné literární druhy, základní charakter

Základní forma - *mašal* (aforistické vyjádření obecně platné životní pravdy), později příp. rozšířeno v delší didaktické řeči, tj. přísloví/rčení.

- lidové rčení – je většinou lapidární, tvořeno jednoduchým paralelismem (Př 10-11)
- poučení/povzbuzení/varování – často se obrací k synu (srov. Př 1-7)
- přirovnání/porovnání: jako x tak y (srov. Př 26; Kaz 7,6); x ale y (srov. Sir 40,18-26)
- hádanka (srov. Př 23,29-35; 30,4-5)
- onomastická literatura – tento typ literatury představují seznamy různých druhů skutečností, které často poukazují na velkolepost stvoření (srov. Job 28; 36,26-37,13)

Pět mudroslovných knih SZ opisuje jakoby grandiózní kruh od tradičního pojetí moudrosti (Přísloví) přes moudrost ocitající se v krizi (Job, Kazatel) k opětovnému návratu výchozí pozice (Sirachovec, Moudrost).

2 PŘÍSLOVÍ

2.1 Struktura

Kniha se člení na 7 oddílů (srov. 9,1: „Moudrost si vystavěla dům, vytesala sedm sloupů“):

I.	1-9	Přísloví Šalomouna , syna Davidova, izraelského krále (256 veršů)
II.	10-22,16	Přísloví Šalomounova (375 veršů)
III.	22,17-24,22	<i>Slova moudrých</i> (70 veršů)
IV.	24,23-34	Také toto jsou <i>slova moudrých</i> (12 veršů)
V.	25-29	Také toto jsou přísloví Šalomounova , která sebrali muži judského krále Chizkijáše (138 veršů)
VI.	30	<i>Slova Agúra</i> , syna Jukrova, z Massy (33 veršů)
VII.	31	<i>Slova Lemúela</i> , krále z masy, jimiž ho napomínala jeho matka (31 veršů)

Struktura zřejmě není náhodná - rozsáhlejší oddíly nesou jméno Šalomounovo (první, rozvinutý titul se asi vztahuje i na celou knihu). Po prvním oddílu se střídá vždy jeden delší oddíl se dvěma kratšími. Tituly spolu sousedících kratších oddílů mají společný prvek. První a poslední oddíl spojuje na způsob inkluze motiv ženy (zosobněná Moudrost jako ideál a zdatná žena jako jeho realizace).

2.2 Vznik

Původně v lidových vrstvách ústně tradovaná stručná přísloví byla zřejmě zapsána mudrci na královském dvoře a později dále promyšlena a rozvíjena. Nejstarší jádro knihy zřejmě tvoří oddíly označené jménem Šalomounovým (z doby královské), rovněž oddíly obsahující slova moudrých asi vznikly před exilem. 6. oddíl je spíše poexilního data a nejmladší jsou oba oddíly rámcové - z rané doby helénistické.

2.3 Historický kontext

Kromě jmen v titulech některých oddílů chybí jakýkoli konkrétní údaj - pravděpodobná je tu pouze souvislost s královským dvorem (Chizkijáš).

2.4 Teologické poselství a význam

Moudrost je určena jednoduchým principem: člověku se vede podle toho, jak se chová: kdo činí dobro, tomu se daří dobře, kdo koná zlo, tomu se vede zle (1,20-33; 10,2; 11,25; 12,3.14.21; 14,11; 21,21; 22,8). V tomto duchu chce kniha působit výchovně na mladou

generaci. Teologie knihy Přísloví je především teologií stvoření. Hospodin je Stvořitel světa (8,22-31) a člověka (14,31; 17,5; 20,12; 22,2; 29,13). Dobré skutky, výkon a úspěch člověka jsou konec konců umožněny Hospodinem (10,22; 16,1.3.9.33; 19,14). Pokora (8,13; 15,33; 16,18n), důvěra (3,5n; 16,20; 18,10) a úcta (3,9n; 14,2; 15,16; 28,14) jsou patřičnými postoji člověka vůči Bohu. Třebaže to není explicitně vyjádřeno, z uspořádání jednotlivých přísloví lze přesto rozpoznat, že etika této starozákonní knihy je nasměrována na lásku k Bohu a bližnímu (2,5-8.9-11; 3,1-12.21-35; 14,21.31). Lásku k bližnímu, která zahrnuje lásku k nepříteli (17,13; 20,22; 24,17.28n), má základ v sebelásce a čerpá z ní své měřítko. Etika knihy Přísloví varuje před bezohledným egoismem (21,13) a rovněž před slepým altruismem, který spočívá v nedostatečné sebeúctě a který končí vlastním úpadkem (srov. 22,26n).

Aktuálnost knihy je dána právě snahou zharmonizovat vlastní život s řádem stvoření, v němž se zračí dobrý záměr Boží. Jedná se o úkol, který je splnitelný pouze důslednou celoživotní sebevýchovou.

3 JOB

Kniha, jejíž nejhlubší smysl jako by stále unikal lidskému chápání, se pohybuje na samé hranici pravověří, ale současně představuje svou mezní existenciální opravdovostí spolu s Kazatelem vrchol mudroslovné reflexe.

3.1 Struktura

Kniha Job se člení do tří částí: 1) prolog (1-2); 2) dialogy (3-42,6); 3) epilog (42,7-17). Prolog a epilog jsou v prozaickém slohu, zatímco dialogy jsou složeny v básnickém stylu.

1) Prozaický prolog (1,1-2,13) po stručném nástinu Jobovy zbožnosti a štěstí (1,1-5) líčí střídáním 2 nebeských a 2 pozemských scén zkoušku, které ho s Božím svolením podrobuje satan: po ztrátě majetku a dětí ztrácí Job zdraví (1,6-2,10), 3 přátelé, kteří k němu přicházejí, ho nepoznávají (2,11-13); ve zkoušce, která má prověřit nezištnost jeho zbožnosti, Job obstojí.

1,1-5 Expozice: Jobova zbožnost a štěstí	
1,6-12 První scéna v nebi: satan dostává - jakmile zpochybnil nezištnost Jobovy zbožnosti - od Hospodina dovolení, aby „vztáhl ruku“ na veškerý jeho majetek	2,1-7a: Druhá scéna v nebi: jakmile satan zpochybní Jobovu zbožnost v případě onemocnění, dostává dovolení, aby na něho „vztáhl ruku“, ale ušetřil jeho život
1,13-22 První zkouška, ve které se Job osvědčí: následkem 4 katastrof ztrácí Job dobytek a děti, aniž by reptal proti Hospodinu	2,7b-10: Druhá zkouška, ve které se Job osvědčí: Job je raněn vředy, trvá však na své zbožnosti navzdory své ženě, která ho vyzývá, aby Boha proklínal
2,11-13 Tři přátelé Elifaz z Temanu, Bildad ze Šuachu a Sofar z Naamy Joba navštíví, aby ho potěšili a dali mu najevo svou soustrast	

2) Básnický dialog Joba s přáteli Elifazem, Bildadem a Zofarem (4-28), zářámovaný Jobovými monology (3; 29-31) a následovaný čtyřmi řečmi Elihua (32-37) a střídáním dvou řečí Hospodinových se dvěma Jobovými odpověďmi (38-42,6), rozvíjí s malými obměnami jednu základní ideu - utrpení je trestem za hříchy. Job se brání a vyzývá Boha, aby se k problému vyjádřil. Bůh poukazem na divy stvoření dává Jobovi zakusit jeho limity, a tak mu (paradoxně) umožňuje vlastní úděl přijmout.

3	Jobův monolog: nářek
---	----------------------

1. řada dialogů	2. řada dialogů	3. řada dialogů
4-5 Elifaz	15 Elifaz	22 Elifaz
6-7 Job	16-17 Job	23-24 Job
8 Bildad	18 Bildad	25 Bildad
9-10 Job	19 Job	26 Job
11 Sofar	20 Sofar	--
12-14 Job	21 Job	27-28 Job

29-31	Jobův monolog: výzva Bohu
-------	---------------------------

32,1-6	Uvedení Elihua
32,7-33,33	Elihuova první řeč
34	Elihuova druhá řeč
35	Elihuova třetí řeč
36-37	Elihuova čtvrtá řeč

38-40,2	Hospodinova první řeč
40,3-5	Jobova první odpověď
40,6-41,26	Hospodinova druhá řeč
42,1-6	Jobova druhá odpověď

3) Prozaický epilóg (42,7-17) obsahuje Boží soud nad třemi Jobovými přáteli (42,7-9) a Jobovu rehabilitaci (42,10-17) - vrácení všeho, co mu bylo na čas odňato, a to ještě v hojnější míře.

42,7-9	Hospodinův soud nad třemi přáteli
42,10-17	Jobovo obnovené štěstí

Pokud jde o literární druh knihy, v dějinách exegeze se objevily různé názory: drama postupující od představy Boha známého a pochopitelného k nevyzpytatelnému a tajemnému, soudní proces, sapienciální disputace, monumentální žalozpěv.

3.2 Vznik

Staroorientální paralely k Jobovi (sumerský „Nářek člověka k bohu“, babylónský „Dialog trpícího s přítelem“ či egyptský „Dialog zoufalce s vlastní duší“) mohly tvořit kulturní pozadí a poskytnout základní látku, ale osobitost této knihy vyrůstá z nezaměnitelného duchovního dědictví Izraele.

Předpokládaná čtyři stadia vzniku se odvozují ze čtyř identifikovatelných literárních vrstev:

- Jádrem tvořené lidovým vyprávěním o spravedlivém člověku (srov. zmínku v Ez 14,12-23), který ve zkoušce osvědčí věrnost Bohu a je za to odměněn - tradiční pojetí spravedlivé odplaty (1-2; 42);
- Jobova diskuse se třemi přáteli (3-27; 29-31) a její vyústění v teofanii (38,1-42,6); předchozí pojetí je zproblematizováno a samo podrobeno zkoušce, ale vsunutí této části mezi prolog a epilóg dává naději na vítězství dobra;
- Elihuovy řeči (32-37) přehodnocují to, co řekl Job i jeho 3 přátelé a ukazují Boha jako nestranného, vymykajícího se lidským soudům;
- Hymnus na moudrost (28) - intermezzo předjímající rozuzlení celého dramatu.

3.3 Historický kontext

Prozaické „vyprávění o Jobovi“ pochází pravděpodobně z doby exilní nebo raně poexilní (neizraelský původ Joba svědčí zřejmě o duchovní otevřenosti typické pro toto období). „Báseň o Jobovi“ je třeba klást spíše do pozdější poexilní doby (srov. problematizace tradičního pojetí moudrosti blížká Kazateli, četné aramaismy).

3.4 Teologické poselství

Knihy zodpovídá na různých rovinách 2 zásadní otázky:

a) Jak se zachovat v utrpení? Rámcový příběh ukazuje Jobovu trpělivost, dialogická část představuje Joba odvážně (avšak zřejmě legitimně) činícího Bohu ostré výtky, Boží reakce vrací Joba k postoji uctivého mlčení, kdežto Jobovi „přátelé“ ve svých replikách o utrpení pouze teoretizují bez náznaku opravdového soucitu.

b) Jakou příčinu a smysl má utrpení? Pozemské scény prologu dávají Jobovo utrpení prostě do souvislosti s Bohem, nebeské scény ho vidí jako Boží dopuštění vycházející z iniciativy

satana, v řečech Jobových přátel se považuje za důsledek lidského hříchu resp. za okolnost patřící k přirozenosti člověka jako tvora či za způsob Boží výchovy (Elihu). Bůh sám vede Joba od uzavřenosti do sebe přes kontemplaci stvoření až k osvobozujícímu nahlédnutí vlastních mezí před Božím tajemstvím.

Kniha Job i pro křesťana, který ví o spasitelném utrpení Kristově a v jeho duchu prožívá své vlastní (srov. Kol 1,24), znamená věčně aktuální téma, tichou, ale výmluvnou pobídku k solidaritě s trpícími a také naději na konečné řešení, které je v moci milosrdného Boha.

4 KAZATEL

Kniha, v níž se otázka po smyslu života klade snad ještě vyhroceněji a klopotněji než v Jobovi, přičemž (na rozdíl od Joba) zde nedává Bůh sám konečnou odpověď.

4.1 Struktura

Podle části biblistů nelze v knize objevit žádnou záměrnou koncepci, jde pouze o sbírku náhodně spojených sentencí, popř. úvah, které jsou na sobě nezávislé. Jiní počítají s promyšlenou kompozicí buď několika bloků textu (zřetelněji v počátečních kapitolách) nebo celé knihy. Např. N. Lohfink na ni pohlíží jako na filozofický traktát zahrnující celou řadu oborů:

1,2n	rámec
	1,4-11 kosmologie (báseň) 1,12-3,15 antropologie 3,16-4,16 kritika společnosti I 4,17-5,6 kritika náboženství 5,7-6,10 kritika společnosti II 6,11-9,9 kritika ideologie 9,7-12,7 etika (na konci: báseň)
12,8	rámec

V dnešní době převažují argumenty pro promyšlenou strukturu. Nabízí se ovšem nejednotný obraz, když se srovnají rozličné návrhy členění. Jedno z možných strukturálních upořádání textu je následující:

1,1	nadpis
1,2	rámec a moto: „pomíjivost“
1,3-3,22	1. část (programový základ): rozvinutí a zodpovězení otázky po obsahu a podmínkách lidského štěstí
4,1-6,9	2. část: spor s předfilozofickým chápáním štěstí: znevážení tradičních hodnot z hlediska nejvyššího dobra
6,10-8,17	3. část: spor s alternativními cestami ke štěstí
9,1-12,7	4. část: výzva k radosti a činorodému jednání
12,8	rámec a moto: „pomíjivost“
12,9-14	dva doslovy

4.2 Vznik

Původ rozporupných tvrzení, která představují stěžejní interpretační problém knihy, se vysvětluje trojím způsobem: a) jako výsledek postupné literární formace, na níž se podílelo více lidí, včetně glosátorů a redaktorů; b) jako autobiografické poznámky z různých životních období jednoho autora, který se názorově neustále vyvíjel; c) jako citáty vyjadřující různá mínění autorova okolí, s nimiž on živě polemizuje - podle tohoto pojetí by literárním druhem knihy byla diatriba (fiktivní dialog filozofa s myšlenkovými proudy jeho doby, praktikovaný

jako přednáška učitele ve škole - nástin vlastního postoje, rozšíření a prohloubení konkrétní aplikací a konfrontací s odpůrci, výzva k přijetí obhájeného stanoviska); údajné citáty ovšem nejsou jako takové nikdy uvedeny. Kniha má dva doslovy - dílo dvou editorů, stejně tak jako titul: „Slova Kazatele“, „syna Davidova, krále v Jeruzalémě“ (pseudoepigrafičtý dodatek).

4.3 Historický kontext

Hebrejščina pozdního stadia s vlivy perskými a aramejskými ukazuje na poexilní dobu vzniku. Jelikož chybí zmínky o válce a hladu, dá se usuzovat na období vlády Ptolemaiovců v Palestině (3. stol.). Prosperita vyšších vrstev vede k upnutí se na majetek a blahobyt (dosažený často nepoctivě) a ke křiklavým sociálním zlořádům. Kniha vzešla zřejmě z kruhů částečně ovlivněných helénismem (s náznaky egyptského prostředí), ale převládající prvky palestinské (Jeruzalém) hovoří jednoznačně o jejím zakotvení v židovské tradici.

Hebrejský titul *Qóhelet* (gramaticky ptc. act. f. slovesa *qhl* = shromažďovat) byl pravděpodobně označením úřadu spočívajícího ve shromažďování posluchačů (snad šlo o určitý druh školy) - obdobou je řecký název *Ecclesiastes*. Z označení úřadu se stalo časem označení osoby úřad vykonávající a nakonec jakoby její vlastní jméno.

4.4 Teologické poselství

Pokusy o interpretaci se ubírají v podstatě 2 směry:

a) Kazatel jako pesimista - intelektuální kritik nepřátelského světa, který se v bezútěšnosti filozofické i náboženské chytá alespoň prchavého pozemského potěšení.

Svébytnou variantou tohoto výkladu je názor, že skepticky orientovaný Kazatel (nepostrádající ovšem humorný nadhled) vidí ve skrovných pozemských radostech Boží dary, kterých prostě užívá, neschopen odhalit jakýkoli vyšší Boží záměr.

b) Kazatel jako hlasatel radosti - interpretace založená na liturgickém kontextu, ve kterém se knihy užívalo (svitek čtený o Svátcích stánků, které se vyznačovaly veselím) a na jazykové analýze (nápadná frekvence výrazů patřících do sémantického pole „radosti“).

Kazatel dochází pozorováním pomíjivého světa k úsudku, že život lidského individua není ničím jiným než postupným směřováním ke smrti, která znamená jeho totální konec (9,10); nicméně tento krajní skepticismus nemůže být definitivním stanoviskem - závěr knihy (12,13n) připomíná rozhodující význam soudu (ze strany Boží) a bázně před Bohem (ze strany člověka).

4.5 Význam knihy

Svým výrazně filozofickým charakterem představuje Kaz protiváhu dějinného aspektu starozákonních knih, svou zcela střízlivou vizí života je blízký existencialismu 20. stol., svým realismem varuje před zbožštěním pomíjivých hodnot, ale svou radostí z pozemských dober zároveň vybízí k pozitivnímu postoji vůči nim.

5 SIRACHOVEC

5.1 Struktura

Kniha představuje soubor sapienciálních textů různého druhu, jak co do formy (příslaví, didaktická vyprávění, hymny, modlitby), tak i co do obsahu (všední život, moudrost, dějiny apod.). Klíčovými pojmy Sirachovcovy nauky jsou moudrost a bázeň před Bohem.

Text knihy lze rozdělit na tři části (kromě předmluvy překladatele v řecké verzi):

- kap. 1-23 s úvodním hymnem na moudrost (univerzální perspektiva stvoření v textech spíše fragmentárního rázu);
- kap. 24-42,14 též s úvodním hymnem na moudrost;
- kap. 42,15-51,30 s úvodním hymnem na Boha a epilogem (v těchto dvou částech, které postupně nabývají na ucelenosti, se pohled na stvoření pojí s perspektivou dějin Izraele).

5.2 Vznik

Od středověku byl znám pouze řecký text. V roce 1896 se našly v káhirské geníze hebrejské zlomky z 11.-12. stol po Kr., dále v r. 1952 v Qumránu a r. 1964 na Masadě pak zlomky z 1. stol. př. Kr. Nalezené hebrejské zlomky tvoří dohromady cca dvě třetiny textu řecké verze.

Inspirované jsou zřejmě obě verze: byl-li kanonizován řecký překlad, sotva lze upírat inspirovanost hebrejskému originálu. Přestože kniha nepatří do hebrejského kánonu, těšila se u židů vždy velké úctě (viz citace v talmudu uvedené formulí „je psáno“).

Existují dvě dochované formy řeckého textu (starší a kratší G I, mladší a delší G II), jimž pravděpodobně odpovídaly i dvě formy hebrejské (H I, H II). Kniha se utvářela nejspíše sdružováním a doplňováním kratších úseků do výsledného celku.

5.3 Historický kontext

Řecký překlad pořídil autorův vnuk v Egyptě, v 38. roce vlády krále Ptolemaia VII. Euergeta - 132 př. Kr. Autor je nazýván Ješua, syn Sirachův (a Eleazarův). Byl asi jeruzalémským znalcem Písma, rádcem velmožů a učitelem připravujícím mladé muže pro odpovědné úkoly ve společnosti.

Knihu sepsal nejspíše v 80. letech 2. stol. př. Kr. - brzy poté, co se vlády nad Palestinou ujali Seleukovci (r. 198), ale ještě před makabejským povstáním (r. 167). Toto období se vyznačovalo relativním klidem, náboženskou svobodou a omezeným vlivem helénismu (spíše v okruhu vzdělané aristokracie). Sirachovec je vůči tomuto myšlenkovému směru v zásadě otevřený, ale posuzuje ho kriticky, s věrností tradičním hodnotám své víry.

5.4 Teologické poselství

a) Nauková rovina - důležitou roli zde hrají následující témata: těsné sepětí Moudrosti se Zákonem, tj. prvku univerzálního s národním (Zákon daný Izraeli je vrcholným projevem Boží moudrosti, která stvořila celý svět); poměr mezi Boží dobrotou a existencí zla (dobro i zlo jsou protipóly tvořící rovnováhu stvoření, podřízeného Boží moci); problém odplaty (jelikož v šeolu mají všichni stejný úděl, odměna či trest jsou situovány do pozemského života).

b) Etická rovina - hledisko pro autora směřované, rozvíjející mj. tato témata: poměr mezi bázní před Bohem (která je motorem veškerého mravního jednání), Zákonem a moudrostí (srov. 19,18); postoj k bohatství resp. chudobě (bohatství hodnotí Sir opatrně, Sir naopak chudobu vyzvedá); postoj k ženám a dětem v rodině (maskilistický a paternalistický - v ženě oceňuje dobrou manželku, ale varuje před svůdkyní).

5.5 Význam knihy

Od 3. stol. nazývána lat. *Liber Ecclesiasticus* - pro svůj didaktický styl je vhodná k homiliím a katechezím určeným církevní obci (úryvky vybrané do mešní liturgie mohou např. ukázat univerzální platnost pravdy víry, tj. jak náboženská tradice Izraele odpovídá obecně lidskému hledání moudrosti).

6 KNIHA MOUDROSTI

6.1 Literární charakter a struktura

Kniha Moudrosti je utvořena básnickým jazykem. Četné umělecké stylové prostředky poukazují na literární rovnocennost textu se současnými nežidovskými literárními díly. Pokud jde o literární druh knihy, přichází v úvahu tzv. *logos protreptikos* čili didaktická pobídka, obhajující Boží vládu nad kosmem, a tak v opozici proti dobovým myšlenkovým proudům vyzývající k praktické volbě životního stylu, který tomuto přesvědčení odpovídá (3. část se ovšem k dotyčnému lit. druhu nehodí). Spíše se lze ale domnívat, že jde o *egkómion* čili chvalořeč, skládající se ze tří částí - *exordia*, které nastiňuje předmět hovoru (1,1-6,21),

vlastní chvalořeči, oslavující moudrost a vyzvedající Šalomouna jako prototyp moudrého člověka (6,22-9,18) a *synkrisis* čili srovnání, které uvádí formou midraše další příklady ze slavné minulosti Izraele (10-19). Celá tato chvalořeč je i přes formální rétorické prvky helénské prostoupena náboženským duchem židovským (viz vrchol knihy v modlitbě o moudrost – kap. 9) a jejím původním prostředím zřejmě byla škola – snaha předat mladým spolehlivou životní orientaci.

Text knihy je možné rozčlenit na tři hlavní části, které pak mají dále umělecky uspořádanou strukturu. Obtíže působí přiřazení 10. kapitoly: co do formy náleží ke 3. části, co do obsahu ke 2. části.

Knihy Moudrosti se skládá ze třech velkých částí, přitom ta třetí zahrnuje přibližně polovinu textu knihy:

1,1-6,21:	pozvání k životu ve spravedlnosti
6,22-11,1:	chvála moudrosti
11,2-19,22:	dějiny záchrany Izraele při exodu a putování pouští jako motivace pro život ve spravedlnosti

6.2 Vznik a historický kontext

Moudrost Šalomounova (pseudoepigrafický titul v LXX) resp. Kniha Moudrosti (ve Vg) je deuterokanonická kniha v originále sepsaná řecky. Kniha je pravděpodobně dílem jednoho autora. Jedná se o velmi vzdělaného člověka, který je typickým pravověrným, zbožným Židem, jenž je hrdý na tradici svého národa. Touží, aby Izrael nesl světu „nepomíjivé světlo Zákona“ (srov. 18,4). Kniha vznikla zřejmě v alexandrijské diaspoře nejspíše na konci 1. stol. př. Kr. Jedná se o nejmladší knihu Starého zákona. Muratorioho fragment (kolem roku 200 po Kr.) ji řadí mezi novozákonní knihy.

Alexandrie byla tehdy nejen významným kulturním centrem helénistickým, ale i sídlem řecky mluvící židovské diaspory, která si uchovala svou identitu věrností k Tóře. Kniha Moudrosti je příkladem inkulturace židovské víry, která se nebojí intelektuální konfrontace s helénismem.

Někteří badatelé poukazují na styčné body mezi Knihou Moudrosti a Pavlovými listy (12,12-22; srov. Řím 9,19-23; 9,15; srov. 2 Kor 5,4). Ty jsou ale spíše dány dobou a prostředím než přímou závislostí (srov. též Mdr 3,5n a 1 Petr 1,6n).

6.3 Teologické poselství

Síla vlivu pohanského okolí představuje pro židovskou komunitu vážnou krizi, z níž poskytuje Kniha Moudrosti východisko aktualizováním vlastního duchovního dědictví co do formy i co do obsahu.

Pojmová linie: moudrost-spravedlnost-život ostře kontrastuje s linií: modlářství-nespravedlnost-smrt podobně jako věrnost víře otců s příklonem některých židů k pohanství – obojí nese odpovídající důsledky.

Autorovo zakotvení v jahvistické víře i jeho otevřenost vůči helenistické kultuře se projevuje skloubením teologické vize Boha Mojžíšova s Bohem, jak ho chápali filosofové – tj. s Bohem, který je blízký stvořenému světu i člověku, a člověk (jednotlivec ve vztahu k celku společenství) má správným užíváním světa k Bohu dojít.

6.4 Význam knihy

Křesťanská interpretace Knihy Moudrosti vyzvedá její nauku o blaženém životě po smrti a její reflexe o stvořené Boží Moudrosti, které předznamenávají pojetí Logu jako osobního Boha (Jan 1). Nadčasový charakter má i téma spravedlnosti jako nezbytného předpokladu dobré vlády v lidské společnosti.

7 OTÁZKY

1. Vysvětlete pojem moudrosti a její hlavní typy; kdo je její ideální představitel?; vyjmenujte některá důležitá témata biblické mudroslovné tradice.
2. Co víte o knize Přísloví?
3. Co víte o knize Job?
4. Co víte o knize Kazatel?
5. Co víte o knize Sirachovec (hlavní témata)?
6. Co víte o knize Moudrosti (datace; umístění v kánonu; členění)?